

Πολλαπλές αναγνώσεις μιας κρίσης

Του ΛΟΥΚΑ ΤΣΟΥΚΑΛΗ*

Η οικονομική κρίση που περνάει η χώρα προσφέρεται για πολλαπλές αναγνώσεις. Αρκεί να θέλει ο αναγνώστης να αναζητήσει το νόημα πίσω από τις λέξεις. Αλλιώς, η οικονομία δεν λειτουργεί ποτέ σε πολιτικό ή κοινωνικό κενό.

Πολλοί εστιάζουν στο δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας και μένουν εκεί. Το κράτος ξοδεύει πολύ περισσότερο από όσα εισπράττει σε μόνη βάση. Αυτό προφανώς εξηγεί τη σταθερή αύξηση του συσσωρευμένου δημόσιου χρέους τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, με μια μεγάλη δημοσιονομική κρίση να αναλογεί σε κάθε δεκαετία.

Το κράτος είναι σπάταλο, αναποτελεσματικό και διεφθαρμένο. Λειτουργεί κυρίως με πελατειακά κριτήρια, εργαλείο στη διάθεση κομμάτων και πολιτευτών, με λιγοστές εξαιρέσεις, για την εξαγορά ψήφων και την αποσπασματική αντιμετώπιση μιας μάλλον δομικής ανεργίας. Τα υπέρογκα έξοδα του κράτους δεν είναι αποτέλεσμα γενναϊόδοξης κοινωνικής πολιτικής, ούτε καν φιλόδοξων δημόσιων επενδύσεων.

Τα ελλείμματα είναι σαν ένα νόημα με δύο όψεις: μεγάλα έξοδα και λίγα έσοδα. Η εισπραξη φόρων (και ασφαλιστικών εισφορών) υστερεί σημαντικά λόγω της περιβόητης μαύρης οικονομίας, πολύ μεγάλης σε έκταση στην Ελλάδα, αν κρίνουμε με μέτρα ευρωπαϊκά και όχι τριτοκοσμικά. Στριμώνονται πολλοί και διάφοροι εκεί, από τον μικρό επιχειρηματία που απασχολεί μέλη της οικογένειας και ανασφάλιστους μεταναστεύτες, τον ελεύθερο επαγγελματία που υπερηφάνως φοροδιαφεύγει, μέχρι τον καταξιωμένο κοινωνικό (τη φωτογραφία του τη βλέπουμε συχνά στα περιοδικά που διαβάζει η καλή κοινωνία), ο οποίος ξεπλένει συστηματικά χρήμα στο μεγάλο οικονομικό πλυντήριο. Και ο οποίος, επίσης, μπορεί να εξαγοράζει, να διαβρώνει και να απειλεί. Αυτό το είδος άηθουσε πολύ τα τελευταία χρόνια μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στη γειτονιά μας και την απελευθέρωση των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών – τα δύο αίτια δεν συνδέονται υποχρεωτικά μεταξύ τους.

Το δημοσιονομικό έλλειμμα συνοδεύεται και από ένα άλλο, πιο επικίνδυνο: το έλλειμμα της ανταγωνιστικότητας που καθρεφτίζεται στο ισοζύγιο πληρωμών της χώρας. Εισάγουμε, αλλά δεν εξάγουμε, γιατί έχουμε ολάνη και λιγότερα πράγματα που οι ξένοι θέλουν να αγοράσουν από εμάς στις τιμές που τα προσφέρουμε. Και τώρα πια δεν μπορούμε να προσφύγουμε στην υποτίμηση του εθνικού νομίσματος που μας ξελάσπιανε κάθε τόσο στη μεταπολιτευτική περίοδο. Η αναγκαία προσαρμογή γίνεται λοιπόν πολύ πιο δύσκολη και πολιτικά επώδυνη. Και τότε ξεπροβάλλουν λογίων λογίων ανίδεοι και ανευθουνοι, που μας λένε τι καλά θα ήμασταν χωρίς ευρώ.

Σε μια κοινωνία με μεγάλες οικονομικές ανισότητες και άδικη μεταχείριση των πολιτών της, η συνταγμένη πολιτική διαθέτει περιορισμένη νομιμοποίηση να επιβάλει τις όποιες αποφάσεις της. Προσπαθεί και αυτή με τη σειρά της να εξαγοράσει συνειδήσεις, υποχωρεί άτακτα στην πίεση μεγάλων συμφερόντων και οργανωμένων ομάδων, ενώ αποδέχεται

σιωπηρά τη σχετικότητα ενός κράτους δικαίου. Και έτσι, η ανομία νομιμοποιείται και διευρύνεται, προσφέροντας πεδίο δόξης λαμπρόν σε περιθωριακές ομάδες ή και κόμματα που φαντασιώνουν κινήματα και επαναστάσεις. Και η ανομία ανοίγει τον δρόμο για τη βία. Τα παραδείγματα είναι πολλά. Ένα από αυτά το συναντάμε στα πανεπιστήμια της χώρας, όπου η φεουδάρχια της καθηγητικής έδρας έδωσε τη θέση της στην κομματοκρατία, μαζί με όλα τα ελληνικά παράγωγα, και με τη σειρά της έφερε την οκλοκρατία και την αυξανόμενη βία. Μερικοί μιλάνε ακόμη για άσυλο!

Όσο η οικονομία παρήγε ανάπτυξη, έστω και στρεβλή, και τα κομμάτια της πίτας μεγάλωναν συνεχώς, ακόμη και αν μοιράζονταν άδικο, το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα είχε την ικανότητα να αναπαράγεται με σχετικά περιορισμένες προσαρμογές. Αγγίξαμε όμως τα όρια του μεταπολιτευτικού μοντέλου. Ο κόσμος αρχίζει να υποψιάζεται, μερικοί το έχουν ήδη εμπειρώσει, ότι οι παραγωγικές μας δομές, το κράτος, οι θεσμοί και η παιδεία μας υπολείπονται κατά πολύ του βιοτικού επιπέδου που κερδίσαμε τις τελευταίες δεκαετίες ξεπουλώντας τα οικόπεδα του παππού και της γιαγιάς ενώ φορτώνουμε τα παιδιά μας με δυσβάστακτα χρέη και υποχρεώσεις.

Μαζί με τα οικονομικά ελλείμματα, υπάρχει σήμερα στη χώρα και ένα μεγάλο έλλειμμα αισιοδοξίας, ένας φόβος για το αύριο. Σε τέτοιες συνθήκες, είναι εύκολο να επικρατήσουν τάσεις συντηρητισμού και εσωστρέφειας σε μια απέλπιδα προσπάθεια διαφύλαξης των όποιων κεκτημένων αλλά και αναζήτησης αποδιονομαζών τράγων εντός και εκτός συνόρων. Όσοι έχουν τη συνήθεια να μετατρέπουν τον πατριωτισμό σε επάγγελμα βρίσκουν πρόσφορο έδαφος. Συνεπικουρούν και άλλοι, ασχέτως πολιτικού κρώματος ή έθνους. Οι συνωμοτικές θεωρίες ανθούν. Στα δημόσια πράγματα, οι Οδυσσείς ήταν πάντα λίγοι και οι Καραγκιόζηδες πολλοί. Κάποιοι άρχισαν πάλι να ζητούν πιστοποιητικά εθνικοφροσύνης. Το αυγό του φιδιού δεν θέλει πολύ για να σπάσει. Και τότε, δεν θα έχουμε να κάνουμε μόνο με Καραγκιόζηδες.

Δεν φοβάμαι τόσο τον κίνδυνο μιας χρεοκοπίας, τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον. Όταν φτάνεις στην άκρη του γκρεμού, αντιδράς για να σωθείς. Φοβάμαι πολύ περισσότερο τη δικαιώση του φαύλου κύκλου, με τη χώρα να σέρνεται αδύναμη να αντιμετωπίσει χρόνια προβλήματα και παθογένειες. Θα συνεχίσουμε να βγαίνουμε στους δρόμους διεκδικώντας κερκημένα που συνεχώς θα συρρικνώνονται, μερικοί θα διεκδικούν με τη βία το δικό τους μερίδιο της πίτας ή της απόλυτης αλήθειας, άλλοι θα ασχολούνται με το κυνήγι μαγισσών, ενώ τα πιο δυναμικά στοιχεία της κοινωνίας θα παίρνουν ξανά τον δρόμο για έξω. Δεν μας αξίζει, αλήθεια, μια τέτοια προοπτική. Για να αλλάξουμε όμως, πρέπει πρώτα να καταλάβουμε τι διακυβεύεται. Οι περισσότεροι στην κυβέρνηση φαίνεται να το έχουν καταλάβει – και μερικοί εκτός.

* Ο κ. Λουκάς Τσουκαλής είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πρόεδρος του ΕΛΙΑΜΕΠ.